

Şaban İba: Osmanlı'da yağma ve linç kültürü

Posted on 09/10/2020

Diğer dinlerin aksine İslamiyet, “bir yönetim biçimi, bir toplum ve devlet düzeni” olarak ortaya çıktı ve başından beri din ve devlet, bir bütün olarak algılandı. Bu nedenle Müslüman inancının yayılmasıyla güçlenen bir imparatorluğun doğuşuna paralel olarak İslamiyet yükseldi. Müslümanlar için devlet, ilahi adaletin buyurduğu bir gereklilik olarak İslam'ı savunan, koruyan, yayan ve dini kuralları uygulamaya yarayan bir aygıt oldu. İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan savaşlara “gaza” veya “cihat” denildi. İslam dini, gaza ya da cihat savaşlarıyla yayıldı. Bu süreçte İslam'a göre yerküre iki kısma ayrıldı: Biri, Darü'l İslam, yani Müslümanların fethettikleri veya halkının tümüyle Müslüman oldukları yerdi. İkincisi, Darü'l Harb, yani İslam hakimiyeti altına girmeyen yerlerdi. Her ikisinde de İslami kurallar ve devlet yaptırımları farklılık gösteriyordu.

Müslüman olmayan halklara ya Müslüman olmaları ya da devlete cizye denilen bir vergi vermeleri şeklinde iki seçenek sunuldu: Bir kimse İslam'ın bütün kurallarını kabul edip kelimeyi şahadet getirirse Müslüman oluyor ve bir daha dinini değiştiremiyordu.

Müslümanlığı kabul etmeyen ve İslam hakimiyeti altında yaşamak zorunda kalan halklara “zimmi” denildi. Devletin kurallarına itaat etmek ve cizye denilen bir vergi vermek” şartıyla yapılan “zimmet sözleşmesi” ile zimmilerin bu ülkelerde yaşamalarına izin verildi. İslam devleti, Müslüman olmayanların bir kısmının ibadetlerine ve mabedlerine dokunmadı, ama yeni mabed yapmalarına da izin vermedi. Müslümanlara uygulanan cezalar Müslüman olmayanlar için de geçerli oldu, sadece inanç, ibadet, evlenme ve boşanma gibi hallerde serbest bırakıldı.

Müslümanlıkta kimlik ve bağlılık algısı diğer dinlerden farklı gelişti: İslam'da kimliğin

temelini ülke, ulus, ırk, sınıf, dil gibi kriterler değil, esas olarak din unsuru oluşturdu. Dost ve düşman bile bu ayırım üzerinden belirlendi. Müslümanlar için İslam, kimlik ve sadakatin, dolayısıyla da otoritenin ve otoriteye bağlılığın temeli olurken, devlet de İslam'ı koruyan ve kollayan silahlı bir güç oldu. Sonraki dönemde İslam ülkelerinin çoğunda dine iç politikada belirleyici bir önem atfedildi. İslam'da dini kimlik, aynı zamanda devlete bağlılık anlamına geldiği için ülke yönetiminde bulunanlara karşı sadakati de içerdi. Bu nedenle otoriteye itaatsizlik ve inançsızlık toplumsal bir suç olduğu kadar, günah da sayıldı. Müslüman ülkelerin çoğunda kişinin sadakati veya sadakatsizliği, din ve mezhep üzerinden ölçüldü. Toplumda temel ayırım, inananlar ve inanmayanlar şeklinde yapılarak İslam için genel bir toplumsal yaşam standardı oluşturuldu.

Selçuklulardan bu mirası devralan Osmanlı Devleti ise, başta Bizans İmparatorluğu olmak üzere çağdaşı olan Müslüman ve Müslüman olmayan devletlerden ve hanedanlıklardan aldığı bazı kurum ve kuruluşları kendi ihtiyaçlarına göre düzenleyerek bünyesine kattı. Osmanlı Devletinde, şer'i ve örfi hukuk olmak üzere iki hukuk sistemi uygulanırken devlet yönetiminde daha çok Bizans İmparatorluğu'ndan devralınan alınan örfi hukuk ağır basıyordu. Bu bağlamda padişahların devletin selameti için gerçekleştirdikleri kardeş katli, şeriat yasalarına aykırı bir durum oluşturmasına karşın, bu uygulama meşruluğunu örfi hukuktan almıştı.

Önceleri Şeyh'ül İslamların siyaseten katledilmeleri de yasaktı. Ayrıca Şeyhülislam'ın padişahı kurallara uymadığı takdirde tahttan indirme hakkı da bulunuyordu. Şeyhülislam fetvaları Alevi kanı "helaldir" dediği için binlerce Alevi kılıçtan geçirilmişti. Buna rağmen Dördüncü Murat, Ahi Zade Hüseyin Efendi'yi, Üçüncü Mehmet, Hoca Zade Mesut Efendi'yi siyaseten katlettirmişti. Din, Osmanlı toplumunda meşrulaştırıcı, düzenleyici ve norm sistemi sunan bir yapı olmanın yanı sıra, etkin bir kontrol aracı olarak da fonksiyon görüyordu. Bu nedenle dini yorumlar Osmanlı'da hep önemliydi. Padişahlar davranışlarını şeriat bakımından haklılaştırma konusunda titizlik göstermelerine karşın, saltanat adına her türlü keyfi uygulamayı da yapmakta bir sakınca görmüyorlardı. Aynı zamanda Sünni İslam

geleneğinin temsilcisi olan Osmanlı devletinde siyasi otorite, dini-ilmi otoriteden daha üstün sayılıyordu.

Osmanlı'da etnik, kültürel ve dinsel nedenlerle toplumun bir kesiminin ötekileştirilerek düşman bellendiği için devletin ve padişahın temsil ettiği Hanedanın çıkarlarına dayalı yağma, linç ve katliam kültürü egemendi. Yağma ve linç eylemleri devletin merkezi veya yerel sivil ve askeri bürokratik eliti tarafından gizli ya da açık yöntemlerle organize ediliyordu. Bu iş için özellikle devlet ve dini değerler kullanılıyor, yağma ve linç olaylarında bölgelerdeki şeyhlerin ve müftülerin fetvaları etkili oluyordu. Yağma, linç ve katliamlar önceden yerel otoriteler ve Abdülhamit'in Hafiye Teşkilatı tarafından günü, yeri, başlama ve bitiş saati bütün detaylarıyla planlanıyordu.

1894-1895 katliamlarını belgeleyen Felix Charmetant Raporu'nda birçok ilde verilen örneklerde olduğu gibi Abdülhamit dönemindeki katliamlar, genellikle sahte ve başarısız suikastlar ile provoke edilen güruh tarafından başlatılıyordu. Ermenilerin işyerleri, evleri yağma ediliyor, kadın, çocuk demeden herkes vahşice katlediliyordu. Resmi söylemin iddia ettiği gibi halkın galeyana gelmesiyle değil, devletin veya hükümetin kendi hukuk sınırları içerisindeki yapamadığını gizli bir şekilde organize edilerek gerçekleştiriliyordu.

Linç eylemlerinde kullanılanlar, redif denilen yedek askerler, ırkçı ve dinci çevreler ve tarikatlar ile yağma vaadi ile iştahı kabartılan kent ve kır yoksullarından oluşuyordu. Ermeniler karşı devletin bir şekilde kullandığı milliyetler ise genellikle Kürtler, Çerkesler, Lazlar ve Arnavutlardı. Osmanlıdaki ve daha sonraki süreçte devam eden linç kültürü, devletin hukuken ve siyaseten yapamadığını kitlelere yaptırmasıydı. Linç kültürü, dini, siyasi ve idari olarak farklılıkların meşruiyetini kabul etmeyen/edemeyen ve her şeyi Devlet-i Ali'nin ve Hanedan'ın çıkarlarına göre yürüten askeri, sivil ve dini bürokratik elitin ötekinden korkusuyla ona karşı uyguladığı tahakküm ve onu ortadan kaldırma kültürüydü. Yerel yöneticiler Ermenilere mezalimde hiçbir sınır tanımıyor, Saraya gönderilen dilekçeler hasıraltı ediliyor veya cemaat önderlerinin şikayetleri geçiştiriliyordu. Bir şekilde saraya

ulaşan Őikayetler yerel eŐrafin yalancu tanıklıkları, yani imzalanarak Saraya gönderilen destek telgraflarıyla alt ediliyordu.

Sonuç olarak Abdülhamit döneminin yağma, linç ve katliam kültürü, İttihat ve Terakki iktidarı döneminde daha da yoĐunlaŐarak devam etti. Aynı anlayıŐ İttihatci hareketin devamı olarak kurulan Cumhuriyet döneminde devralındı ve günümüze kadar tarihsel bir gelenek olarak devam etti.

Şaban İba 1948 yılında Develi’de doğdu. Üniversiteyi Ankara’da okudu. FKF ve TİP’te çalıŐtı. Dev-Genç’te MYK yeliĐi yaptı. THKP-C içinde yer aldı. 12 Mart’ta Dev-Genç ve 15-16 Haziran Olayları’ndan yargılandı. 1975’ten sonra KurtuluŐ hareketinin kurucularındadı. 12 Eylül darbesinden sonra TKKK kurucusu ve yöneticisi olmaktan yargılandı. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde iki kez idam cezası istemiyle İba, toplam 11 yıl cezaevinde yattı.